

A fürdőfejlesztések hatásai Kelet-Magyarországon Hajdúszoboszló, Mezőkövesd és Orosháza összehasonlítása

Szerzők: Dr. Molnár Csilla¹ – Kincses Áron² – Dr. Tóth Géza³

Kelet-Magyarországon az elmúlt években számos egészségturisztikai, ezen belül fürdőfejlesztés valósult meg. Valamennyi érintett projekt részletes bemutatására és kritikai elemzésére egy, a *Turizmus Bulletin* hasábjain publikálandó tanulmányon belül – terjedelmi okokból – természetesen nincs mód, így cikkünkben egy-egy „záslóshajónak” tekinthető beruházás elemzésével, a fejlesztések közvetlen és közvetett hatásaival foglalkozunk. Az elemzések célja annak megállapítása, hogy van-e különbség az egyes fürdők fejlesztései és eredményei között, illetve amennyiben igen, mely tényezők okozhatják ezen eltéréseket.

A vizsgálat tárgyát képező fürdőknél a következők voltak az alapvető kiválasztási szempontok: a fürdő gyógyászati hagyományai hosszú időre nyúljanak vissza; a megvalósult fejlesztések kövessék a piaci igények által indukált tendenciákat (diverzifikált kínálat, többgenerációs szolgáltatások); a kiválasztott fürdővárosok nagyjából hasonló adottságúak legyenek a város jellemzői (méret, lakosságszám stb.) vonatkozásában.

A vizsgálatba vont fürdők, települési önkormányzatok, továbbá a KSH adatbázisából nyert adatok elemzésével először a fürdőfejlesztések közvetlen (a fejlesztett egységben megvalósult) hatásait vizsgáltuk. Tanulmányoztuk továbbá, hogy a fejlesztések hatásai milyen körben mutathatók ki. Az elemzések eredményeként választ kívántunk kapni arra a kérdésre, hogy az egészségturizmus milyen módon hat a gazdaság növekedésére és a foglalkoztatásra a célterületen. Továbbá kíváncsiak voltunk, hogy az egészségturizmus milyen indirekt és direkt hatást gyakorol a terület gazdaságának, társadalmának egészére.

Kulcsszavak: egészségturizmus, fürdőfejlesztések, hatás-vizsgálat, Kelet-Magyarország.

1. A beruházások előzményei

A vizsgált időszak beruházásainak ismertetése előtt érdemes röviden áttekinteni azokat az előzményeket, amelyek a fürdők jelenlegi teljesítményére is hatással vannak, továbbá részben indokolják a közöttük – az elmúlt évek hasonló fejlesztései ellenére is – fennálló különbségeket. Ezek egy része a település és a fürdő részben eltérő adottságaiból és történetéből, másrészt a tulajdonosi-üzemeltetői hozzáállásból, módszerekből és lehetőségekből fakad. Összességében megállapítható, hogy bár a fürdők alapadottságai a termálvíz első felszínre törésekor nagyjából hasonlóak voltak, az üzemeltetésben, a fejlesztések dinamikájában, tudatosságában, koncepciózus voltában jelentős eltérések tapasztalhatók. A vizsgált fürdők legfontosabb jellemzőit az 1. táblázat foglalja össze.

1.1. A FÜRDŐK RÖVID TÖRTÉNETE

A 15. században már mezővárosként említett Mezőkövesden a *Zsóry fürdő* fejlesztései kezdetben a hetvenes években kialakult nyaraló- és vállalati üdülőtelep, majd a vállalkozói tőke bevonásával a hetvenes évek végén létrejött, főként közép- és alsóbb kategóriás szálláshelyek (panziók, magánszálláshelyek) keresleti igényeit elégítették ki. Bár az 1986-ban a fürdő közelében épült Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Reuma Kórház a létesítmény kapacitásának lekötésében jelentős szerepet játszott, nem indukált a jelen kor igényeit kielégítő, magas színvonalú és/vagy egyedi fejlesztéseket. Az áttanulmányozott területrendezési tervek a fürdő területét K/3. övezetbe sorolják, ami egyfelől helyes, másfelől azt jelenti, hogy a fürdő területén belül egy önálló telken magasabb kategóriába sorolt kereskedelmi szálláshely (gyógy- és wellness-szálloda) még a magántőke érdeklődése esetén sem volt kialakítható. További hiányosság a fürdőhöz bár közel lévő, attól mégis abszolút külön álló üdülőterület rehabilitációjának és revitalizációjának elmaradása, ami nem erősítette a beruházói hajlandóságot. A fejlesztések elmaradását eredményezte a tulajdonosi jogok gyakorlója hosszú távú, koncepciózus gondolkodásának és valódi tulajdonosi szemléletének hiánya, hiszen a fürdőre mint elsődleges bevételi forrásra, a nyereség és az osztalék megtermelőjére, a veszteségek finanszírozójára tekintett.

¹ Főiskolai docens, Harsányi János Főiskola, Budapest; Károly Róbert Főiskola, e-mail: csilmo@t-online.hu.

² Vezető tanácsos, Központi Statisztikai Hivatal, e-mail: aron.kincses@ksh.hu.

³ Vezető tanácsos, Központi Statisztikai Hivatal; tudományos munkatárs, Károly Róbert Főiskola, e-mail: geza.toth@ksh.hu.

A vizsgálatba vont fürdők többszemontú összehasonlítása

A fürdő neve	Hungarospa (Hajdúszoboszló)	Orosháza Gyopárosfürdő	Zsóry (Mezőkövesd)
Nyitás éve	1927	1880	1940
Legmagasabb besorolás	országos kiemelt gyógyhely	minősített gyógyfürdő	minősített gyógyfürdő
Kutak száma	10	4	8
Kutak napi vízhozama	4800 m ³	4219 m ³	2778 m ³
Feltörő víz hőmérséklete	78 °C	40–50 °C	15–73 °C
Vízösszetétel	hidrogén-karbonátos jellegű, magas metabór- és metakovavasav tartalmú, brómos, jódos, fluoridos	alkáli hidrogénkarbonátos gyógyvíz	kalcium-, magnézium-, hidrogén-karbonátos és nátrium-kloridos, kénes gyógyvíz
Fürdő területe	300 000 m ²	10 587 m ²	101 950 m ²
Fürdő beépített területe	23 790 m ²	9 170 m ²	16 687 m ²
Medencék száma télen/nyáron	23/37 db	13/20 db	9/14 db
Medencék napi befogadóképessége télen/nyáron	3476 fő/24 868 fő	2657 fő/8059 fő	1582 fő/9597 fő
Medencék egyidejű befogadóképessége télen/nyáron	1123 fő/7020 fő	392 fő/816 fő	452 fő/742 fő
Szolgáltatások	gyógyfürdő, strandfürdő, aquapark, uszoda, Hungarospa Thermal Hotel***, Thermal és Hajdú Kemping, Thermal Tourist Utazási Iroda, Pávai Vajna ásványvíz palackozó, sportcentrum, fogászati szakrendelés	gyógyfürdő, strandfürdő, élményfürdő, fiziko- és balneoterápiás központ, wellness központ, Gyopár Club Hotel***, Erdei Faház Kemping, sportpályák	gyógyfürdő, egész évben üzemelő élménymedence, fedett uszoda, pezsgőfürdő és szauna
Gyógyászati szolgáltatások	összesen 42-féle	összesen 30-féle	összesen 10-féle

Forrás: Az üzemeltetők alapító okiratai, éves üzleti jelentései, a vezetőkkel folytatott interjúkon elhangzottak

A főleg mezőgazdasággal foglalkozó Hajdúszoboszló életében valódi változást szintén a termásvíz feltörése hozott, amit követően a település hangsúlyozottan és koncepciózusan erre építette felemelkedését. A hajdúszoboszlói fürdő fejlesztései a kezdetektől az üdülőhelyi jelleg kialakítását célozták. A termásvíz többfunkciós hasznosítása (fürdő, ivókúra, palackozás) és a komplex szolgáltatáskínálat (gyógyfürdő, strand, uszoda, aquapark, majd a jelenleg zajló fedett élményfürdő beruházás) folyamatosan valósult meg. Az üzemeltető önkormányzat beruházásai a kapcsolódó turisztikai infra- és szuprastruktúra létrehozását (szálláskínálat) és a piacra vitelhez szükséges elemek (saját utazási iroda) kialakítását is támogatták. A fürdőben megvalósuló fejlesztések többször úttörő jellegűeknek mondhatók. A fürdő a település, Hajdúszoboszló és vonzáskörzetének fejlesztésében központi helyet kapott és kap napjainkban is. A fürdő méretgazdaságossági szempontból is megfelelő, a településen és a régióban hasonló jellegű komplex nagyberuházás nem található, a fürdő ismertsége és elismertsége szintén a piaci siker hordozója.

Az Orosháza központjától 3 km-re fekvő Gyopárosfürdő kiépülése a 19. század második felére tehető. Az 1909-ben beindult fürdőorvosi szolgáltatásnak köszönhetően a fürdő látogatottsága az I. világháborúig folyamatosan nőtt. 1925-től a tó déli partján elindult az üdülők és vilák építése, majd a második világháborút követő újabb megtorpanás után 1958-ban a terület újra – a mezőkövesdihez hasonló – fejlődésnek indult. A politikai és gazdasági rendszerváltás idejéig a város gazdasági életében a mezőgazdasági feldolgozóipar volt domináns, így a létesítmény valódi fejlesztése sokáig váratott magára. Bár a fürdő 2000 utáni fejlesztései a mai kor piaci elvárásainak megfelelő, komplex kínálatot biztosító intézményt eredményeztek, a kapcsolódó infra- és szuprastruktúra fejlesztései továbbra is hiányosak. A fürdő környezetében valódi üdülőhelyi jelleg mind a mai napig nem alakult ki. A régióban erős konkurenciát jelent az abszolút üdülőhelyi jellegű, az Országos Gyógyhelyi és Gyógyfürdőügyi Igazgatóság által minősített és nyilvántartott, a település marketingjére is nagy hangsúlyt fektető, országos kiemelt gyógyhelyen található Gyulai Várfürdő.

2. A beruházások hatásai

A vizsgálatba vont fürdőkben 2000–2006 között kapacitás- és szolgáltatásbővítő beruházások egyaránt megvalósultak. A hajdúszoboszlói fürdőkomplexum a vizsgált időszakban mintegy 167 milliárd forintot fordított beruházásokra. Legnagyobb fejlesztéseit 2000–2003 között hajtotta végre, ekkor épült a strandfürdő a mediterrán tengerparttal, valamint hazánk első aquaparkja. Fontos fejlesztéseknek tekinthetők a gyógyfürdő felújítása, a turisztikai központ előkészítése, az ásványvízpalackozó és laboratórium, továbbá a Hungarospa Termál Hotel és Sportcentrum kialakítása, illetve felújítása. 2006-ban kezdődtek meg a 2010 márciusában átadott, ezer fő egyidejűleg befogadni képes Aquapalace Fedett Élmenyfürdő tervezési munkálatai is, amely Európa legnagyobb fürdőkomplexumának részeként jött létre mintegy 15 000 m²-en, 1600 m² vízfelülettel. A fejlesztésekhez a fürdő a rendelkezésre álló hazai és nemzetközi támogatásokat is igénybe vette, amelyek közül említést érdemel a 2000-ben sikeresen megpályázott, 82 500 euró összegű Phare és a 2001–2002-ben igénybe vett, egymilliárd forint értékű, Széchenyi Tervből származó támogatás is. A jelenleg folyó, 4,8 milliárd forint értékű beruházást a Hungarospa Zrt. 2,25 milliárdos európai uniós támogatással valósítja meg.

A mezőkövesdi Zsóry fürdőben 2001–2002-ben új gyermekmedence és főbejárati épület létesült, felújították a körmedencét, továbbá bővültek a fürdő szolgáltatásai. 2004–2005-ben új külső gyógy- és élmenymedencét hoztak létre, korszerűsítették és bővítették a gyógyászati épületet, továbbá új hévízkutat fúrtak. A fejlesztéseket szintén a Phare és a Széchenyi Terv támogatásával valósították meg.

Orosházán a fejlesztések 2004-ben kezdődtek. Kialakították a háromgenerációs termál- és élmenyfürdőt, majd az új beléptetőrendszert, a csúszda- és szörfmedencét. A fejlesztésekhez az önkormányzati támogatások mellett sikerrel pályáztak a Phare és a Széchenyi Terv támogatására is.

A beruházások hatásai több vonatkozásban is kimutathatóak. A hatások a fejlesztett létesítmények szintjén vizsgálva egyrészt azok értékében jelennek meg, hiszen a hazai és a nemzetközi források, továbbá a fejlesztésekhez felhasznált beruházási összegek elsősorban magának a fejlesztett egységnek az értékét emelik.

A beruházások többségének alapvető, a kapcsolódó pályázatokban is megfogalmazott célja a vendégforgalom növelése és ennek szezonális széthúzása. A vendégforgalmi változások egyrészt a belépett vendégek számának, másrészt az egyes szolgáltatások igénybevételének alakulásával írhatók le. A vendégforgalom mellett – mint minden vállalkozás esetében – alapvető kérdés az árbevétel, továbbá a pénzügyi mutatók, elsősorban a működés eredményének alakulása. Ez egyrészt

eredhet a fejlesztések hatására javuló vendégforgalomból, másrészt a magasabb színvonalú, komplexebb, a mai kor keresleti igényeinek jobban megfelelő szolgáltatási színvonal mellett realizálható magasabb árszínvonalból. A fejlesztések nem ritkán az üzemelési költségek csökkentését célozzák (például fűtési rendszerek korszerűsítése), ami szintén kedvezően hat a jövedelmezőségre. A fejlesztéseknek további, nem elhanyagolható célja a munkahelyek megtartása, illetve a munkahelyteremtés, ami a vizsgálatba vont területeken szintén fő prioritást jelent.

Mivel a hazai fürdők többsége – a vizsgáltak mindegyike – önkormányzati tulajdonban van, az érintett települési önkormányzatok szempontjából a hatások egyrészt az önkormányzati vagyron gyarapodásában, másrészt a létesítmények közvetlen adóbefizetéseiben is megnyilvánulnak. Ez utóbbi természetesen nemcsak helyi, de központi költségvetési szinten is releváns. Amennyiben a fejlesztések a turisztikai infra- és – az elsősorban magánberuházásokból létrejövő – szuprastruktúra fejlesztését is eredményezik, az ezen vállalkozások által létrehozott vendégforgalom és a bevételek további önkormányzati forrásokat is eredményeznek (például idegenforgalmi adó, valamint az ez után a településnek juttatott (2010-ig) kétszeres központi költségvetési támogatás).

A tanulmányban bemutatott hatásvizsgálatok és elemzések az érintett fürdőtől kapott adatokra támaszkodnak. Kötelező adatszolgáltatás és egységes adatgyűjtés hiányában az adatokhoz való hozzáférés meglehetősen nehézkes, és teljes egészében az érintett fürdőkön múlik. Míg Mezőkövesd és Hajdúszoboszló esetében a vizsgálatba vont időszak éves adatainak megadása nem ütközött különösebb nehézségekbe, addig Orosházán többszöri személyes és telefonos megkeresések ellenére sem sikerült teljes körű adatbázisból dolgoznunk. Havi bontású adatokat Hajdúszoboszlótól nem kaptunk. Mivel a Hungarospa Hajdúszoboszlói Gyógyfürdő és Egészségturisztikai Zrt. adatait kizárólag a kutatáshoz biztosította, és azok publikálásától elzárkózott, jelen cikkben csak a másik két fürdő eredményeinek részletesebb bemutatására van lehetőségünk. A hivatkozott kutatáshoz az adatgyűjtést 2008 októberében lezártuk, az elemzésben csak a teljes, lezárt évek adatai szerepelnek.

2.1. A BERUHÁZÁSOK HATÁSAI A FÜRDŐKBN

2.1.1. Vendégforgalmi mutatók

2007-ben a hajdúszoboszlói fürdőt felkereső vendégek száma megközelítette a kétmillió főt (ezzel Magyarország és Közép-Európa leglátogatottabb fürdő-komplexumának mondható), míg Mezőkövesden a félmilliót, Orosházán pedig meghaladta a háromszázezetet.

2002–2007 között a vendégforgalom tekintetében Orsházán láthatjuk a legjelentősebb bővülést, amelynek mértéke meghaladta a 150%-ot. A fejlesztések hatására a legnagyobb változás is itt történt, hiszen a kis kapacitású, főleg a helyiek által ismert gyógyfürdő kapacitás- és szolgáltatásbővítő beruházásainak, valamint az ehhez kapcsolódó intenzívebb marketingtevékenység eredményeképpen egy napjaink igényeinek megfelelő fürdőkomplexum jött létre. A fürdő melletti új kereskedelmi szálláshely beruházások és azok intenzív piaci megjelenése szintén a vendégforgalom emelkedésének irányába hatottak. Mindezek elsősorban a 2003–2005 közötti időszakban voltak különösen érzékelhetőek. Mezőkövesden ezen időszak alatt „csak” 8%-os bővülés történt.

2.1.2. Bevételi mutatók

Az éves árbevétel tekintetében Hajdúszoboszló előnye némileg még az eddigieknél is nagyobb volt 2007-ben, a mezőkövesdinek több mint duplája, az orsházi fürdőt pedig több mint háromszorosan haladta meg. A báziséhez képest ebben a vonatkozásban is Orsháza mutatja a legnagyobb dinamikát 2007-re, itt a 2002. évben realizált bevétel közel két és félszeresét érték el. Mezőkövesden 80%-ot, Hajdúszoboszlón pedig 60%-ot meghaladó emelkedést tapasztalhattunk.

A bevételek között külön vizsgáltuk a *gyógyászat* bevételeinek alakulását, amely egyrészt az Országos Egészségügyi Pénztár támogatásból, másrészt az egyéni, nem beutalt vendégforgalomból származik. A gyógyászatból származó bevételek részesedése Hajdúszoboszlón volt a legmagasabb 2007-ben, ekkor meghaladta az 55%-ot. Ezzel szemben Mezőkövesden és Orsházán nagyjából hasonló, 18-18%-os részesedést láthattunk. A vizsgált időszakban a gyógyászatból származó bevétel részesedése az összes bevételből csak Hajdúszoboszlón emelkedett, míg Orsházán a visszaesés elérte a 80, Mezőkövesden pedig a 12 százalékpontot.

A gyógyászatból származó bevétel változását tekintve megállapíthatjuk, hogy egyedül Orsházán történt csökkenés, a fürdő a jelzett időszakban a gyógyászatból származó bevételei több mint felét elvesztette. Mezőkövesden ugyanakkor 8%-os növekedés történt.

Az *egy vendégre jutó bevétel* vonatkozásában megfigyelhetjük, hogy 890 forintra Orsháza van a legjobb helyzetben, amelyet Mezőkövesd (831 forint) és Hajdúszoboszló követ.⁴ Bár az érték 2003 óta Orsházán is folyamatosan nő, de – köszönhetően a 2002-ről 2003-ra történt jelentős visszaesésnek – a vizsgálatba vont fürdők közül csak itt történt csökkenés. Mezőkövesd tekintetében 68%-os volt a gyarapodás.

⁴ Az érték publikálásához nem járult hozzá az üzemeltető.

Lényeges vizsgálati szempont az eszközhatékonysági mutatók elemzése. Ennek mérésére az *egy alkalmazottra jutó árbevétel*t számítottuk ki, amely alapján következtethetünk az emberi erőforrások felhasználásának gazdaságosságára.

Megállapítható, hogy a 2007-es adatok alapján a mezőkövesdi Zsóry fürdő volt a leghatékonyabb, ahol az egy alkalmazottra jutó bevétel meghaladta az ötmillió forintot, szemben Orsháza hárommillió forintos értékével. 2002-ről 2007-re az egy alkalmazottra jutó bevétel mindenütt növekedett: Mezőkövesden 60, Orsházán pedig 10 százalékponttal.

2.1.3. A szezonális alakulása

A turisztikai fogadóterületek és vállalkozások egyik legfőbb és legjellemzőbb problémáját jelenti a vendégforgalom szezonális jellege. A szezonális jelleg több vonatkozásban is problémát okoz: egyfelől jelentősen megterheli mind a helyi infrastruktúrát, mind a természeti-társadalmi környezetet; másfelől a vállalkozás bevételei egyenlőtlenül jelentkeznek, amit legtöbbször a legnagyobb költségtényezőt jelentő munkabérek költség csökkentésével, azaz az állandó foglalkoztatottak számának visszaszorításával igyekeznek kompenzálni. A szezonális jelleg csökkentésének természetesen különböző eszközei vannak (ilyenek például a programkínálat bővítése, marketingeszközök alkalmazása), ám leghatékonyabb az időjárás-független szolgáltatásstruktúra kialakítása, ami mindhárom fürdő fejlesztési céljai között szerepel. A desztinációk kereskedelmi szálláshelyei is alapoznak az időjárás-független egészség-turisztikai szolgáltatások meglétére.

Vizsgálatunkban arra a kérdésre is választ kerestünk, hogy sikerült-e a tanulmány tárgyát képező desztinációkban és fürdőkben a szezonális ingadozásokat csökkenteni. Mivel a Hajdúszoboszlói Hungarospa Zrt. havi bontású adatokat nem bocsátott rendelkezésünkre, így a kérdést Orsháza, valamint Mezőkövesd, illetve az ott működő fürdők vonatkozásában jártuk körül. Viszonyítási alapként az országos értékeket, az érintett városok és a vizsgált fürdők összehasonlító elemzését választottuk.

A szezonális jelleg vizsgálatára többféle módszer is alkalmazható. Az itt bemutatott megközelítésünkben a legmagasabb és a legalacsonyabb vendégforgalmú, illetve bevételű hónap hányadosát vizsgáltuk országos átlagban, majd a két település szállásférőhelyein, illetve fürdőiben regisztrált keresletet tekintettük át. A konkrét folyamatok elemzése előtt meg kell jegyeznünk, hogy a szélsőértékek használatával csak a legszélsőségesebb mozgások elemezhetőek, a részletes, mélyebb analízis érdekében további összefüggések feltárására is szükség van. Erre a területi korlátok

A legnagyobb és a legkisebb vendégforgalmú hónap adatainak hányadosa a kereskedelmi szálláshelyeken és a vizsgált fürdőkben

Évek	Magyarország összesen	Mezőkövesd	Zsóry fürdő	Orosháza	Gyopáros-fürdő
2000	4,0	28,9	10,0	5,8	–
2001	4,0	20,6	10,0	3,6	–
2002	3,8	12,6	8,3	3,3	25,1
2003	3,7	17,3	9,5	3,0	24,3
2004	3,7	10,1	7,6	4,0	4,3
2005	3,2	12,8	6,1	3,7	2,4
2006	3,1	13,7	7,3	3,8	5,4
2007	3,2	5,1	6,6	3,6	3,7

Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás

miatt nem törekszünk, csak a legfontosabb összefüggésekre szeretnénk rávilágítani.

A 2. táblázat adataiból egyértelműen kitűnik, hogy a legnagyobb és a legkisebb vendégforgalmú hónapok hányadosa országosan és a vizsgált településeken is csökkent. A kedvező folyamatok ellenére a két településen mind a szálláshelyek, mind pedig a fürdők vendégforgalmának szezonálisága nagyobb volt 2007-ben, mint a kereskedelmi szálláshelyeken tapasztalható országos átlag. A két települést külön vizsgálva láthatjuk, hogy Mezőkövesden jóval nagyobb szezonális ingások vannak, mint Orosházán, és az is egyértelműen látszik, hogy a fürdők mindkét esetben nagyobb évközi ingásokat kénytelenek elviselni, mint a szálláshelyek. Itt kell megjegyeznünk, hogy a kereskedelmi szálláshelyfejlesztések egyik fő iránya az elmúlt években a saját fürdővel, wellnessközponttal, gyógyászattal rendelkező szállás kínálat kialakítása volt. Így, bár a desztinációk és a fürdők számára is alapvető fontosságú a megfelelő szálláskapacitás megléte, az újonnan épülő, saját egészségturisztikai szolgáltatásokat kínáló szálláshelyek sokszor szinte a fürdő konkurensként jelennek meg a piacon.

A bevételek szezonáliságát vizsgálva az előző, vendégforgalommal kapcsolatos megállapítások annyival egészíthetők ki, hogy Orosházán, míg a kereskedelmi szálláshelyek szállásdíj-bevételeinek szezonálisága az országos átlaggal megegyezett, a fürdőé ennél magasabb volt 2007-ben. Mezőkövesden ezzel ellentétben mind a szálláshelyek, mind pedig a fürdők szezonálisága azonos nagyságrendű volt, szemben a vendégek esetében látható különbséggel.

2.1.4. A foglalkoztatottság alakulása

A fürdőfejlesztések céljai között a munkahelyteremtés minden esetben megfogalmazódik. Az alkalmazottak létszáma 2007-ben Hajdúszoboszlón volt a legmagasabb, a másik két fürdőben száz alatt maradt (Orosházán 93, Mezőkövesden pedig 81 fő volt). Az emelkedés

ugyanakkor a vizsgált időszak alatt Orosházán volt a legnagyobb, hiszen az alkalmazottak száma megduplázódott, míg Mezőkövesden 14, Hajdúszoboszlón pedig 19%-kal emelkedett. A fürdők alkalmazotti köre elsősorban az érintett településekről, illetve azok 20 km-es vonzáskörzetéből, egyes vezető munkakörökben a régióból való. Mindhárom fürdő él a szezonális foglalkoztatás lehetőségével is. A szezonálisan foglalkoztatottak jellemzően a strandfürdő üzemeltetéséhez kapcsolódó munkakörökben (pénztáros, kapus, medenceőr, takarító stb.) kerültek alkalmazásra. A szezonálisan munkalehetőséghez jutók mindhárom fürdőnél elérik az állandó alkalmazotti létszám harmadát.

2.1.5. Az eredmény alakulása

A fürdők teljesítményének alakulását elemezve természetesen nem tekinthetünk el az eredmény vizsgálatától sem. Az adózás előtti eredmény tartalmazza egy vállalkozás adott időszak alatt elért teljes tevékenységének eredményét, beleértve az üzemi tevékenységből származó eredményt, a pénzügyi műveleteket és a rendkívüli tételeket.

Az egyes fürdők eredményét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az a hajdúszoboszlói Hungarospa esetében a legmagasabb. Mezőkövesd és Orosháza esetében az eredmény alakulásának trendje 2004 óta folyamatosan pozitív.

2.2. A BERUHÁZÁSOK HATÁSAI AZ ÉRINTETT FÜRDŐVÁROSOK TURIZMUSÁRA

Egy adott desztináció turizmusának vizsgálatára többféle lehetőség is adott. Jelen tanulmányban – területi korlátok miatt – csak a legrelevánsabb adatok és mutatók változását ismertetjük: annak ellenére, hogy a magánszállásadás jelentősége az érintett településeken nem vitatható, csak a kereskedelmi szálláshelyek piacának folyamatait mutatjuk be részletesen. A vizsgálatba vont települések turizmus szempontjából legfontosabb jellemzőit és adatait a 3. táblázat szemlélteti.

A vizsgálatba vont települések legfontosabb jellemzői turisztikai szempontból (2007)

	Mezőkövesd	Hajdúszoboszló	Orosháza
Megközelíthetőség			
Közút	kedvező: M3, M30	kedvező: M3, M35	kedvezőtlen, autópálya nincs
Régió belüli közút	kedvező	kedvező	megfelelő
Vasút	kedvező	nemzetközi vonalakon kedvező, mellékvonalakon kedvezőtlen	megfelelő
Légi	közforgalmú repülőtér nincs (2009-től Mezőkövesd)	Debrecen nemzetközi repülőtér	a nemzetközi jelentőségű repülőterektől messze
Kerékpár	területi egyenlőtlenségek, az Eurovelo áthalad a régió	kiépítése folyamatban van, területi egyenlőtlenségek	kiépítése folyamatban van, területi egyenlőtlenségek
Turisztikai attrakciók			
Nemzetközi jelentőségű		Hungarospa	
Országos jelentőségű	Zsóry fürdő		Gyopárosfürdő
Regionális jelentőségű	Matyó Múzeum, rendezvények	rendezvények	Rágyánszky Arborétum
Kiadható férőhelyek száma			
Kereskedelmi szálláshelyek összesen	1 839	6 748	1 056
ebből szállodák	404	3 688	304
ebből gyógyszállodák	48	1 805	-
ebből wellness-szállodák	-	71	-
Magán-szálláshelyek összesen	1 144	9 998	338
Összes vendégszám	18 422	285 279	20 860

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés

2.2.1. A szálláskapacitás alakulása

A KSH adatainak elemzéséből megállapítható, hogy 1990-ben Hajdúszoboszlón működött Magyarországon összes kereskedelmi szálláshelyei férőhelyeinek 1,9%-a, ez 2007-re 2,1%-ra növekedett. Mezőkövesd részesedése 1990-ben és 2007-ben is 0,6% volt, míg Orosházáé ugyanezen időszak alatt 0,2%-ról 0,3%-ra bővült. 2007-re az 1990-es értékhez képest Orosházán nőtt a legnagyobb mértékben (66,3%-kal) a férőhelyek száma, Hajdúszoboszlón a növekedés mértéke ugyanakkor 14,3% volt, míg Mezőkövesden 0,8%-os visszaesés történt. A vizsgált időszakban az országos átlagos növekmény 2,9% volt. A kereskedelmi szálláshelyek férőhelyeinek szállástípus szerinti 2007-es összetétele kapcsán megállapítható, hogy az Hajdúszoboszlón a legkorszerűbb és a leginkább megfelelő az egészségturizmus keresleti tendenciáinak (4. táblázat).

2007-ben Hajdúszoboszlón 1346, Mezőkövesden 216, míg Orosházán 59 vendéglátó foglalkozott magán-szállásadással. Míg a vendéglátók száma 1999-hez képest országosan 1,5%-kal csökkent, addig mind a három vizsgálatba vont településen nőtt a vendéglátók száma. A legnagyobb mértékű bővülés Orosházán történt (+96,7%), amelyet Mezőkövesd (+49,0%) és Hajdúszoboszló (+22,8%) követett.

2.2.2. A vendégforgalmi mutatók alakulása

Az elemzésbe vont időszak első éveiben a három fürdőváros szinte azonos alapokról indult (5. táblázat).

A belföldi vendégforgalom változásának dinamikájában Hajdúszoboszló már a kilencvenes évek közepétől az országos átlagot meghaladó mértéket ért el. 1990-hez viszonyítva a belföldi vendégek száma 550,6%-kal növekedett. Ugyanebben az időszakban Orosházán 135,4%, míg Mezőkövesden 36,9% volt a növekedés mértéke. Országos viszonylatban 105,1% volt a növekmény. A belföldi vendégek országos számából 1990-ben Hajdúszoboszló 1,3%-kal, Mezőkövesd 0,4%-kal, míg Orosháza 0,3%-kal részesedett. 2007-re annyiban változott a helyzet, hogy Hajdúszoboszló részesedése 4,0%-ra, míg Orosházáé 0,4%-ra nőtt, és Mezőkövesd 0,3%-ra csökkent.

A külföldi vendégek számát vizsgálva megállapíthatjuk, az 1990-es bázisához viszonyítva csak Hajdúszoboszlón láthatunk növekedést (+63,5%). Mezőkövesden ugyanebben az időben 38,8%-os, míg Orosházán 28%-os volt a külföldi vendégek számának visszaesése. Országos átlagban a külföldiek számának visszaesése 1990-ről 2007-re 6,6% volt. A külföldi vendégek aránya mind országosan, mind pedig a vizsgált települések vonatkozásában csökkent az elmúlt években.

A vizsgálatba vont fürdővárosokban a többnapos látogatók által eltöltött vendégéjszakák számáról

Kereskedelmi szálláshelyek férőhelyeinek szállástípusok szerinti összetétele, 2007 (%)

Szállástípusok	Országos átlag	Hajdúszoboszló	Mezőkövesd	Orosháza
Szálloda összesen	36,3	54,7	22,0	28,8
1* szálloda	2,1	3,3	3,9	-
2* szálloda	3,8	-	-	4,0
3* szálloda	17,0	38,9	11,8	24,8
4* szálloda	10,7	12,4	6,3	-
5* szálloda	2,6	-	-	-
Panzió	12,7	12,0	9,2	15,6
Egyéb szállástípus összesen	51,0	33,3	68,8	55,6
Turistaszálló	8,7	1,6	-	20,1
Ifjúsági szálló	6,1	3,5	-	-
Üdülőház	6,5	9,7	7,7	-
Kemping	29,8	18,5	61,2	35,5
Mindösszesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás

elmondhatjuk, hogy 1990-hez képest 2007-re Hajdúszoboszlón 171,8%-os bővülés történt, szemben a mezőkövesdi 47,8%-os és az orosházai 44,2%-os visszaeséssel. Ugyanebben az időszakban országosan 13,6%-os bővülés zajlott. 1990-ben Hajdúszoboszló az országos belföldi vendégéjszakákból 2,3%-kal részesedett, míg Mezőkövesd 0,9 és Orosháza 0,8%-kal. 2007-re Hajdúszoboszló részesedése 5,4%-ra, míg a másik két településé 0,4-0,4%-ra változott.

2007-ben Hajdúszoboszlón a külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma 1990-hez képest 74,4%-kal növekedett, míg Orosháza 81,9%-os, Mezőkövesden 56,9%-os visszaesést könyvelt el. Országosan a vizsgált időszakban 25,3%-os csökkenés zajlott le.

A tartózkodási idő alakulásával kapcsolatban mindhárom településről elmondható, hogy a belföldiek átlagos tartózkodási ideje magasabb volt, mint az országos átlag (2,5 éjszaka). A legmagasabb tartózkodási időt 2007-ben Mezőkövesden regisztrálták (3,7 éjszaka), amelyet Hajdúszoboszló (3,4 éjszaka) és Orosháza (2,6 éjszaka) követ. Az utazási szokások változása természetesen a vizsgálatba vont területeken is érzékelhető, így a tartózkodási idő csökkenése megfelel a nemzetközi tendenciáknak. 1990-ben Orosházán volt a legmagasabb a tartózkodási

idő (10,9 éjszaka), ezt Mezőkövesd (9,6 éjszaka) és Hajdúszoboszlón (8,0 éjszaka) követte. Az országos átlag 1990-ben 4,5 éjszaka volt. A külföldiek átlagos tartózkodási ideje a belföldiektől annyiban különbözik, hogy e vonatkozásban már nem minden település értéke magasabb a teljes vizsgálati időszak folyamán az országos átlagnál (Orosházán csak 1990, 1991 és 2002–2004 között volt hosszabb a külföldiek tartózkodása az országosnál).

2007-ben a legmagasabb tartózkodási időt Hajdúszoboszlón láthatjuk (5,4 éjszaka), Mezőkövesden ez a mutató 3,6 éjszaka, míg Orosházán 2,3 éjszaka. Az országos átlag 2007-ben 2,9 éjszaka volt. 1990-ben a három település közül még Orosháza volt a legkedvezőbb helyzetben (9,0 éjszaka), ám Mezőkövesd (5,2 éjszaka) és Hajdúszoboszló (5,1 éjszaka) is az országos átlag (3,7 éjszaka) feletti értéket produkált.

2.2.3. A bevételi mutatók alakulása

A szállásdíjbevételekkel kapcsolatban a KSH 2000 óta közöl települési adatokat, így a dinamikák ettől az évtől vizsgálhatóak.

Az összes szállásdíjbevétel változása 2000-hez viszonyítva 2007-ben mindhárom településen, valamennyi

Kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalmi adatai (2007)

	Mezőkövesd	Hajdúszoboszló	Orosháza
Vendégek száma (fő) (változás, 1990=100%)	14 607 (108,3)	217 081 (363,8)	18 860 (154,0)
Vendégéjszakák száma (éjszaka) (változás, 1990=100%)	53 508 (50,0)	849 176 (225,7)	47 372 (38,8)
Átlagos tartózkodási idő (éjszaka)	3,66	3,91	2,51
Szállásdíjbevétel (ezer forint) (változás, 2000=100%)	189 461 (723,2)	3 608 820 (282,0)	211 029 (233,4)

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés

Az összes szállásdíjbevételek alakulása szállástípusonként, 2000–2007 (ezer forint)

	Összes szállástípus	Szállodák	Panziók	Egyéb szállástípusok
Hajdúszoboszló	281,8	300,7	214,9	179,9
Mezőkövesd	714,2	1551,6	614,6	219,9
Orosháza	232,8	197,0	264,3	270,3
Országos átlag	165,3	166,9	185,0	129,1

Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás

vizsgált szállástípusnál kedvezőbb volt, mint az országos átlag. A szállodák és a panziók vonatkozásában a legmagasabb növekedési ütemet Mezőkövesden, míg az egyéb szállástípusok esetében Orosházán láthatjuk (6. táblázat).

2000-ben az országos belföldi szállásdíjbevételekből Hajdúszoboszló 2,1%-kal részesedett, amely 2007-re 4,8%-ra nőtt. Mezőkövesd 0,1%-ról 0,3%-ra növekedett, míg Orosháza a teljes időszak során az országos belföldi bevételek 0,3%-át adta. A belföldi bevételeket szállástípusonként részletezve megállapíthatjuk, hogy a vizsgált típusok vonatkozásában Mezőkövesd volt a legkedvezőbb helyzetben, amelyet Hajdúszoboszló és Orosháza követett. Csak az orosházi szállodáknál láthatunk az országos átlagnál némileg lassabb belföldi szállásdíjbevételek növekedést, míg a másik két típusnál mindhárom település az országos átlagnál jobban teljesített.

Mivel a szolgáltatások elérhető árszínvonala részben utal az érintett szolgáltatás/szolgáltató/desztináció megítélésére, ismertségére és elismertségére is, érdekes megvizsgálni a *szobák átlagárának alakulását* a településeken.

2007-ben a három település közül Hajdúszoboszlón volt a legmagasabb a szobák átlagára. 2000-ben Orosházán az összes szállástípusnál a szobák átlagára az országos átlag 53,8%-a volt, ami 2007-re 61,4%-ra emelkedett. Mezőkövesden 2000-ben ez az érték még az országos átlag 48,5%-a volt, 2007-ben 56,8%-ra emelkedett. Hajdúszoboszlón, ahol a vizsgált időszak elején (2000-ben) a három település közül a legalacsonyabb volt a szobák átlagára, és csak az országos átlag 47,0%-át érte el, a

legdinamikusabb a növekmény volt: 2007-re az országos mutató 67,3%-át érte el, amellyel a legmagasabb átlagos szobaárát mutatja a település.

A REVPAR mutató értéke 2007-ben Hajdúszoboszlón 4776 forint, Orosházán 2043 forint, míg Mezőkövesden 1903 forint volt. 2000-ben Orosháza mutatta a legkedvezőbb értéket, hiszen az országos átlagos REVPAR 61,1%-án állt, ám 2007-re ez 36,3%-ra csökkent. Hajdúszoboszló ugyan ezen időszak alatt 58,0%-ról 84,9%-ra, míg Mezőkövesd 22,7%-ról 33,8%-ra növekedett.

Nemcsak az előbb vizsgált vendégforgalmi és bevétel mutatók abszolút értéke, de azok megyei értékekhez viszonyított arányai is eltérnek (7. táblázat).

Hajdúszoboszló erős piaci pozícióját a fenti táblázat adatai is alátámasztják. A megyén belüli, eleve magas piaci részesedését a vizsgált időszak alatt a település tovább növelte. Részesedése mindkét alapadat terén a megyei érték felét meghaladó.

Orosháza és Mezőkövesd esetén megyei vezető szerepről nem beszélhetünk, arányaik jóval elmaradnak Hajdúszoboszlóétól. Orosházán a vendégek számának aránya enyhén, a bevételek ennél kicsit nagyobb mértékben emelkedtek. Mezőkövesd mindkét esetben megdupláztta hét évvel ezelőtti arányát, persze ez részben az alacsony kezdeti értékekkel magyarázható.

Amennyiben az adott települések fenti két arányát egyszerre vizsgáljuk, Hajdúszoboszló esetén a vendégek aránya gyorsabban növekszik, mint a bevételek aránya, Orosházán és Mezőkövesden azonban éppen ellenkező tendenciát figyelhetünk meg. Ez azt is jelentheti, hogy az utóbbi két település kicsit a minőség, míg az előbbi

A vizsgált települések részesedése a megye vendégforgalmából és szállásdíjbevételeiből, 2001–2007

Év	A településen mért vendégszám aránya az érintett megyén belül (%)			A településen mért szállásdíjbevételek aránya az érintett megyén belül (%)		
	Hajdúszoboszló	Mezőkövesd	Orosháza	Hajdúszoboszló	Mezőkövesd	Orosháza
2001	43,91	2,61	10,10	55,65	2,06	11,18
2002	47,60	2,40	9,83	60,91	2,16	12,51
2003	50,33	2,72	8,74	63,57	2,94	10,57
2004	51,05	3,00	9,58	59,49	2,98	13,36
2005	52,13	4,58	8,97	59,91	4,02	11,15
2006	53,97	5,11	11,59	64,09	4,74	13,50
2007	53,98	4,55	13,59	61,82	5,73	13,93

Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás

a mennyiség felé mozdult el. Nem felejthetjük persze el, hogy a kiindulási helyzetük is nagyban különbözött egymástól.

2.3. A BERUHÁZÁSOK HATÁSAI A FÜRDŐK KÖRNYEZETÉRE

A regionális tudomány egyik alapvető kérdése, hogy egy-egy jelenség adott területegységen való megjelenése mennyire hasonló, illetve különböző a szomszédos területegységek értékeihez képest. Feltételezésünk szerint az egy-egy településen megvalósuló egészségügyi fejlesztések elsősorban az adott település társadalmi-gazdasági életében, folyamataiban hoznak változást, s a közvetlen környezet rövid távon nem részesedik a kedvező hatásokból. A szomszédos településeken elsősorban nem az egészségügyi szempontból kedvező helyzetű településről továbbgyűrűző hatások érezhetők, hanem csak a saját turisztikai potenciáljából következők. A hasonlóságok számszerűsítése alapján a vizsgált jelenség térbeli összefüggérendszerére, illetve annak jellegére vonatkozó következtetések vonhatók le.

Munkánk során a területi autokorreláció vizsgálatának egyik specifikus változatát alkalmaztuk. A vizsgált terület szomszédjaival való viszonyának vizsgálatához a *Local Moran I* mutatót alkalmaztuk. Azokon a területeken, amelyek szomszédságában magas intenzitási értékek vannak, a Moran I megmutatja, vajon a vizsgált területen ez hasonló (vagyis hasonlóan magas), vagy különböző (alacsony), és fordítva. A *Local Moran I* statisztika definícióját Anselin (1995) alkalmazta a területi autokorreláció számszerűsítésére. A hivatkozott statisztika a Moran-féle *I* statisztika alkalmazása a területi autokorreláció területén. Ez alapján az *I* definíciója (Getis és Ord, 1996 idézi Tóth, 2003):

$$I_i = \frac{(Z_i - \bar{Z})}{S_z^2} * \sum_{j=1}^N [W_{ij} * (Z_j - \bar{Z})]$$

ahol a \bar{Z} valamennyi egység átlaga, Z_i az i egység értéke, Z_j valamennyi (az i -n kívüli) területegység értéke, j (ahol $j \neq i$), S_z^2 valamennyi vizsgált egység változójának szóródása, és W_{ij} az i és j egységek közötti távolsági súlytényező (amely jelen vizsgálatban a j és i pontok x és y koordinátáján alapuló távolsági adatokból származik). A megkapott *Local Moran I* értéket standardizáltuk, aminek segítségével a torzító hatások jobban kiszűrhetők. Az eredményt ezt követően összevetettük az abszolút adatokkal annak érdekében, hogy kiderüljön, a nagyfokú hasonlóság vajon a változó magas, vagy alacsony értékeinek koncentrációja-e, és fordítva. A következőkben a három vizsgált település 2000 és 2007 közötti területi autokorrelációját vizsgáltuk meg. Megállapíthatjuk, hogy a települések közül a legjelentősebb

mértékben Hajdúszoboszló különül el a környezetétől. A vizsgált évek során a település szomszédjaitól való elkülönülése jelentősen csökkent, de még így is jelentős mértékű. Mezőkövesd vonatkozásában annyiban más a helyzet, hogy az autokorreláció itt is negatív előjelű, vagyis a település – ha kis mértékben is – de különbözik a környezetétől. Orosháza 2000 és 2002 között kismértékű negatív autokorrelációt mutatott, amely 2003-tól pozitívvá váltott, vagyis a vendégéjszakák száma tekintetében a környezetéhez némileg hasonló nagyságrendet mutatott.

A standardizált *I* értékeit a vendégéjszakák számával összevetve Hajdúszoboszlónál a környezetétől pozitív irányban jelentősen elkülönülő értéket láthatunk. Az elkülönülés mértékének oka az, hogy a település 2007-es vendégéjszakáinak száma (849 176 éjszaka) nem csupán a szorosán vett szomszédainál nagyobb, hanem a megyeszékhelyen, Debrecenben mért értéknek is több mint duplája. Az abszolút adatokat tekintve Mezőkövesd szintén elkülönül a környezetétől – Eger és környékéhez hasonlóan –, ám ennek elsődleges oka, hogy csak egy szomszédjánál működik kereskedelmi szálláshely (Bogács), míg a többinél nem. Bogács forgalmától, mint később még bemutatjuk, jelentősen elmarad a település, ám a többi közvetlen szomszédtól kiemelkedik. Orosháza, bár kismértékben hasonlít a szomszédaira, de azoknál a *Local Moran I*-je némileg alacsonyabb, vagyis a hasonlóság nem azonos mértékű. A közvetlen szomszédok közül kereskedelmi szálláshelyeket csak Nagyszénáson találhatunk, de néhány közeli városnál (Hódmezővásárhely, Sentes, Békéscsaba) vele hasonló nagyságrendű forgalom zajlott 2007-ben, s ezekre hasonlít elsősorban. A Moran *I* értékeket az alapadattal összevetve láthatjuk, hogy Hajdúszoboszló igen magas fajlagos vendégéjszakaszámmal képes kiemelkedni környezetéből. Mezőkövesd esetében megfigyelhető, hogy bár a közvetlen és a távolabbi településeken is van kereskedelmi szálláshely, azok fajlagos vendégéjszakaszámától viszont oly mértékben elmarad a település, hogy értéke elsősorban a vendégforgalommal nem jellemezhető településekhez hasonlít. Orosháza *Local Moran I*-je a Mezőkövesdinél némileg alacsonyabb. Ennek oka az, hogy bár a vendégéjszakák fajlagos száma a településen viszonylag alacsony volt 2007-ben (155 éjszaka/100 lakos), de még így is némileg jobban eltér az egyébként hasonlóan gyengén teljesítő környezetétől, mint Mezőkövesd.

A három település és azok környezetének vizsgálatát további statisztikai mutatók elemzésével is elvégezhetjük. A települések egy lakosra jutó jövedelme tekintetében megállapítható, hogy a vizsgált települések 2000 óta mindig fejlettebbek voltak a szomszédos településeknél. Hajdúszoboszló és Orosháza szomszédaira igaz az, hogy némileg gyorsabban fejlődnek, mint az adott

Egy lakosra jutó jövedelem a vizsgált településeken és szomszédaiuknál, 2000–2007 (forint)

Terület	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Hajdúszoboszló	329 846	383 887	409 947	481 658	511 901	567 872	614 941	719 439
Hajdúszoboszló szomszédai ⁵	234 387	280 716	312 573	345 990	362 191	397 885	440 336	525 334
Mezőkövesd	297 380	358 443	400 331	473 728	494 781	556 345	620 908	724 641
Mezőkövesd szomszédai ⁶	223 700	274 537	298 946	337 553	363 769	402 693	448 665	523 680
Orosháza	332 868	380 942	389 232	491 621	508 128	554 217	606 251	695 714
Orosháza szomszédai ⁷	230 149	279 680	279 771	349 806	368 145	397 314	449 325	534 854

Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás

Az egy lakosra jutó vendégéjszakák száma a vizsgált településeken és szomszédaiuknál, 2000–2007

Terület	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Hajdúszoboszló	26,8	27,8	30,4	30,3	27,8	29,4	35,1	36,3
Hajdúszoboszló szomszédai	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,6	0,7	0,7
Mezőkövesd	1,4	1,4	1,3	1,8	1,6	2,4	3,2	3,1
Mezőkövesd szomszédai	3,3	3,7	4,1	4,4	4,1	4,3	4,2	5,7
Orosháza	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	1,2	1,6
Orosháza szomszédai	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2

Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás

település, míg Mezőkövesd némileg gyorsabban bővül, mint a környezete (8. táblázat).

A munkanélküliségi arány ehhez hasonló képet mutat. Az elmúlt években mindhárom település minden évben alacsonyabb munkanélküliséggel rendelkezett, mint a szomszédos települések. A munkanélküliség csak Hajdúszoboszlón csökkent, míg Mezőkövesd szomszédainál inkább stagnálás történt. Mezőkövesd a másik két településhez képest kivételnek számít abban a tekintetben, hogy itt a munkanélküliségi arány változása a települést övező gyűrű esetében volt kedvezőbb, s nem fordítva.

A gazdasági mutatók elemzését a vállalkozású-rúsággal, vagyis a 100 lakosra jutó működő vállalkozások számával zárjuk. A három település főlénye ebben a vonatkozásban is szembeűnő a környezetükkel szemben. 2000-től 2007-re Hajdúszoboszló és Mezőkövesd rendelkezett nagyobb dinamikával, mint a szomszédos települések átlaga, Orosháza dinamikája pedig megegyezett szomszédaiival.

A turisztikai indikátorok közül először a 100 lakosra jutó kereskedelmi szálláshelyi férőhelyek számát vizsgáltuk. Hajdúszoboszló és Orosháza férőhely-ellátottság vonatkozásában magasan kiemelkedik környezetéből, míg Mezőkövesd esetében – elsősorban Bogácsnak

köszönhetően – a különbség kevésbé jelentős. Hajdúszoboszló és Mezőkövesd férőhely-ellátottsága lassabban növekedett, mint a szomszédaié, míg Orosházán fordított volt a helyzet.

Az egy lakosra jutó vendégéjszakáknál is az előbbivel azonos a kép, tehát csak Mezőkövesden látunk a környezeténél rosszabb adatokat. Érdemes viszont megfigyelni, hogy 2007-re 2000-hez képest Hajdúszoboszlón és Mezőkövesden nagyobb volt a bővülés mértéke, mint a környezetében, míg Orosházán némileg elmaradt attól (9. táblázat).

Végül megvizsgáltuk az egy férőhelyre jutó vendégéjszakák számát. Megállapíthatjuk, hogy egyedül Hajdúszoboszlón hatékonyabbak a kereskedelmi szálláshelyek, mint a szomszédoknál, míg a másik két településnél fordított a helyzet. Hatékonyság-növekedés csak Mezőkövesden és Hajdúszoboszlón történt a vizsgált időszakban, míg a többi területen visszaesés történt. Sajnálatos az a tény, hogy Orosháza visszaesése még a környezeténél is nagyobb volt.

2.4. A VIZSGÁLATBA VONT FÜRDŐVÁROSOK JELLEMZŐINEK KOMPLEX VIZSGÁLATA

Elsődleges vizsgálati célunk a három fürdőváros turisztikai jellemzőinek elemzése 2000 és 2007 között. A vizsgálatban az érintett településeket Magyarország összes településéhez viszonyítjuk. Célunk továbbá a turisztikai, társadalmi, gazdasági, demográfiai és szociológiai változók által leírható térbeli mozgások elemzése, illetve e térkapcsolatainak feltérképezése. Az alapadatok kiválasztásánál igyekeztünk minél több heterogén változót bevonni

⁵ Hajdúszoboszló szomszédai: Nagyhegyes, Nádudvar, Kaba, Hajdúszovát, Sáránd, Mikepércs, Ebes, Hortobágy.

⁶ Mezőkövesd szomszédai: Tard, Bogács, Szomolya, Novaj, Szihalom, Mezőszemere, Egerfarmos, Egerlövő, Szentistván, Mezőkeresztes, Mezőnyárad.

⁷ Orosháza szomszédai: Kondoros, Nagyszénás, Gádosor, Árpáthalom, Székkutas, Kardoskút, Pusztaföldvár, Gerendás, Csorvás.

a vizsgálatokba. Mivel a települések nagyon sok, részben egymást fedő, kiegészítő adattal jellemezhetőek, a leginkább releváns 16 változónak a következők tekinthetők:

- a 18–59 évesek száma (aktív népesség),
- természetes szaporodás,
- belföldi vándorlási különbözet (migráció),
- az érintett önkormányzatok helyi adóbevételei (ezer forint),
- a vendéglátóhelyek száma,
- a vendégek száma a kereskedelmi szálláshelyeken,
- a vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken,
- a kereskedelmi szálláshelyek összes bruttó szállásdíjbevétele (ezer forint),
- a működő háziorvosok száma,
- a működő vállalkozások száma a kereskedelem, javítás nemzetgazdasági ágban („G” gazdasági ág, az év során),
- a működő vállalkozások száma a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágban (korábbi nomenklatúra szerinti „H” gazdasági ág),
- az adófizetők száma,
- a személyijövedelemadó-alap összege,
- a nyilvántartott álláskeresők száma összesen,
- a közgyógyellátási igazolvánnyal rendelkezők száma,
- az ismertté vált közvéleménybűncselekmények száma (az elkövetés helye szerint).

A hivatkozott változóktól való függést legegyszerűbben faktoranalízis alkalmazásával vizsgálhatjuk, amelynek segítségével a dimenziók (a vizsgálatban szereplő változók) száma oly módon csökkenthető, hogy egyrészt az eredeti változók helyébe új, kevesebb változót helyezünk, (ezek lesznek a főkomponens vektorok); másrészt pedig mindezt úgy tesszük, hogy az eredeti adatokból kinyerhető információk minél kevésbé vesszenek el. Mivel kutatásunkban a vizsgált jelenségek mögé akartunk nézni, így előzetes számítások után úgy döntöttünk, hogy a továbbiakban a fajlagos, ezer lakosra vonatkozó arányokkal kell dolgozzunk.

Terjedelmi korlátok miatt jelen cikkben csak a vizsgálat eredményeit foglaljuk össze.

A vizsgálatban három főkomponens meghatározására került sor. Az első főkomponens legerőteljesebben az 1000 lakosra jutó vendéglátóhelyek száma, az 1000 lakosra jutó vendégek száma a kereskedelmi szálláshelyeken, az 1000 lakosra jutó vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken, a kereskedelmi szálláshelyek összes bruttó szállásdíjbevétele, 1000 lakosra jutó működő vállalkozások száma a G és H gazdasági ágban, valamint az 1000 lakosra jutó helyi önkormányzatok helyi adóbevételei elnevezésű eredeti változók jellemzik, így az első főkomponens a *komplex turisztikai változó*ként

interpretálhatjuk. A változó értékei a jelentősebb turisztikai teljesítmények felé növekszenek.

A második főkomponenssel a legszorosabb kapcsolatban az 1000 lakosra jutó adófizetők száma, az 1000 adófizetőre jutó személyijövedelemadó-alap összege, az 1000 lakosra jutó nyilvántartott álláskeresők száma, valamint az 1000 lakosra jutó, közgyógyellátási igazolvánnyal rendelkezők száma van. Így azt tudjuk mondani, hogy a második komplex változó a *gazdaság teljesítményét* méri. Az új változónk az utolsó két változóval negatív, míg az első kettővel pozitív kapcsolatban van. Így a nagyobb értékek erősebb fajlagos gazdasági teljesítményt jeleznek, a kisebbek pedig gyengébbet.

A harmadik főkomponens az 1000 lakosra jutó 18–59 évesek számával, az 1000 lakosra jutó természetes szaporodással, az 1000 lakosra jutó, belföldi vándorlással és az 1000 lakosra jutó működő háziorvosok számával mutat szoros összefüggést. Így harmadik komplex változónk a *komplex népesség változója* lesz. A belföldi vándorlással negatív, a többi változóval pozitív kapcsolatban. Jelezve azt, hogy a nagyobb népességű helyeken nagyobb a természetes szaporodás mértéke, és innen inkább elköltöznek az emberek, továbbá, hogy ott van több háziorvos, ahol nagyobb szükség van rájuk.

Mivel a turizmus (első főkomponens értékei reprezentálják) és a többi változó kapcsolata érdekel bennünket, így az első-második, első-harmadik és első-negyedik főkomponensek elhelyezkedését vizsgáljuk részletesebben először az ország összes településére, majd Hajdúszoboszlóra, Orosházára és Mezőkövesdre vonatkozóan.

Az országos számításokra az előbbieken azért volt szükség, mert Hajdúszoboszló, Orosháza és Mezőkövesd adatait az ország többi településéhez kívánjuk hasonlítani. Így a faktoranalízis eredményeit felhasználva megvizsgálhatjuk, milyen pályákat futottak be a települések a főkomponensek terében a vizsgált hét év alatt (a pozitív érték az átlagnál jobb, a negatív az átlagnál rosszabb értékeket jelzi). Terjedelmi okok miatt az országos eredményeket nem közöljük.

Mindhárom település turisztikai mutatója 2001 és 2007 között az átlagnál magasabb értéket ért el minden évben. Hajdúszoboszló jelentősen fejlődött a vizsgálatba vont hét év alatt, Orosháza kismértékben veszített az országos átlaghoz képest, míg Mezőkövesd gazdasági és turisztikai adataiban is javulás következett be. Hajdúszoboszlón nagyobb volumenű változások mentek végbe, míg a másik két településen kisebbek. Ezzel együtt meg kell jegyeznünk, hogy a vizsgált időszakban Orosháza és Mezőkövesd az átlag feletti turisztikai és gazdasági mutatójú települések (például Budapest, Szentendre) között foglalt helyet. Hajdúszoboszló a jó turisztikai mutatókkal rendelkező és az extrém módon magas mutatójú települések között szerepel féluton, amely településekhez – kivétel nélkül – erős gazdasági mutató társul.

Elemzésünk szerint Orosháza és Mezőkövesd nagyon hasonló mutatókkal rendelkezik.

A vizsgálat 2001-es kiindulópontjánál Mezőkövesd és Orosháza még relatív messze voltak egymástól. A vizsgált hét év alatt ez esetben is többször „közel kerültek” egymáshoz az elemzett mutatók, majd 2007-ben – annak ellenére, hogy turisztikai adataik szinte azonosak – újra messzire kerültek egymástól. Hajdúszoboszló az átlagnál jobb demográfiai mutatókkal rendelkezik, azonban ebből a vizsgált időszakban sokat veszített, akárcsak Mezőkövesd és Orosháza.

3. Összefoglalás

A 2007-es adatok alapján a hajdúszoboszlói fürdőt felkereső vendégek száma megközelítette a kétmillió főt, ezzel ismét Magyarország és Közép-Európa leglátogatottabb fürdőkomplexuma lett, jelentősen meghaladva a mezőkövesdi és orosházai fürdőket. 2002-ről 2007-re a vendégforgalom tekintetében a három vizsgált fürdő közül Orosházán láthatjuk a legjelentősebb bővülést, míg a másik két fürdő elmaradt tőle. Az éves árbevétel tekintetében hasonló tendenciák érvényesülését tapasztaltuk.

Mezőkövesdet és Orosházát vizsgálva megállapítottuk, hogy előbbinél jóval nagyobb szezonális ingások vannak. Az is egyértelműen látszik, hogy a fürdők mindkét esetben nagyobb évközi ingásokat kénytelenek elviselni, mint az adott településen működő szálláshelyek. Megállapítottuk, hogy a fürdők hatása a helyi adón, a foglalkoztatáson és egyéb tényezőkön keresztül meghatározó jelentőségű a település gazdasági életében.

A területi autokorrelációs vizsgálatokat elvégezve azt találtuk, hogy a három település egymástól eltérő fejlődési pályán mozog. Hajdúszoboszló jelentősen kiemelkedik környezetéből, míg a másik két település vagy kis mértékben tér el, vagy pedig hasonlít a környezetéhez. E két utóbbi település esetében az abszolút, illetve a fajlagos adat nagysága nem különül el döntő mértékben a szomszédos településektől.

2000 és 2007 között az egyes települések és a szomszédaik közötti különbségek nem változtak jelentős mértékben, így megállapíthatjuk, hogy a fürdők hatása elsősorban az adott településen, s kevésbé annak környezetében érezhető. A további statisztikai elemzések, amelyekben az egy lakosra jutó jövedelmet, a munkanélküliségi arányt, a becsült foglalkoztatási arányt, a vállalkozásúrsúságot, a férőhely ellátottságot, a fajlagos forgalmat vizsgáltuk, hasonló eredményt hoztak.

Az összes többi településhez viszonyított turisztikai potenciál a három vizsgált település közül Hajdúszoboszlón jelentősen növekedett. E fürdőváros esetében folyamatos turisztikai pozícionyerés figyelhető meg, továbbá gazdasági teljesítményében is erős javulások mutatkoztak 2002 és 2007 között. Kutatásaink alapján Mezőkövesden

javulás figyelhető meg, míg Orosházát inkább stagnáló pozíció jellemzi. Nem feltétlen arról van szó, hogy kevesebb vendég érkezne ide, sokkal inkább arról, hogy arányaiban nem választják többen e települést.

Összességében megállapítható, hogy egy turisztikai desztináció versenyképessége egyre fontosabb szerepet játszik a működő tőke területi allokációjában, a területi differenciálódásában. A területfejlesztés szempontjából kedvezményezett térségek az egyre inkább kiszélesedő nemzetközi versenyben nem indulnak egyenlő eséllyel. Minden térségnek megvannak a saját erőforrásai, amelyek a turizmus különböző típusainak fejlesztését determinálják, és amellyel a versenyben előnyös, avagy éppen hátrányos helyzetből indulhat. A sikeres piaci megjelenéshez szükséges a hátrányok megfelelő kompenzálása és az előnyök kellő hangsúlyozása.

A kutatás során elvégzett elemzések alátámasztják, hogy a vizsgálati célterület egészségturizmusában az elemzett mutatók túlnyomó többségénél az országos folyamatokkal megegyező, az egészségturizmus megerősödését jelző tendenciák érvényesülnek. Bár a folyamatok jelentős megkésettiséggel zajlanak, hiszen például Nyugat-Magyarországon mindezen tendenciák már évek óta megfigyelhetőek, a szektor felértékelődése, jelentőségének felismerése a vizsgálati időszakban egyértelműen kimutatható.

A fejlesztések hatókörét vizsgáló elemzéseket követően kijelenthetjük, hogy az egy-egy településen megvalósuló egészségturisztikai fejlesztések elsősorban az adott település társadalmi-gazdasági életében, folyamataiban hoznak változást (lokális hatások), a közvetlen környezet rövid távon nem részesedik a kedvező hatásokból. A szomszédos településeken elsősorban nem az egészségturisztikai szempontból kedvező helyzetű településről tovább gyűrűző, hanem csak a saját turisztikai potenciáljából következő hatások érezhetőek.

A beruházások direkt – a fejlesztett fürdőben érvényesülő – hatásait vizsgálva egyértelműen pozitív tendenciákat tapasztaltunk mind a vendégforgalmi, mind pedig a bevétel mutatók tekintetében. A legjelentősebb változások a fejlesztéseket legkésőbb megkezdő Orosháza-Gyopárosfürdőnél voltak tapasztalhatóak, míg a legkiegyenlítettebb fejlődés a Hajdúszoboszlói fürdőkomplexumot jellemzi.

Felhasznált irodalom

- ANSELIN, L. 1995. Local indicators of spatial association-LISA – Geographical Analysis 27, No. 2. (April), pp. 93–115.
- GETIS, A. – J. KEITH O. 1996. Local spatial statistics: an overview. In: Paul Longley, Michael Batty: Spatial Analysis: Modelling in a GIS Environment – GeoInformation International Cambridge, England, pp. 261–277.
- TÓTH, G. 2003. Területi autokorrelációs vizsgálat a Local Moran I módszerével – Tér és Társadalom XVII. Évf. IV. szám. pp. 39–50.